

BİR BEYAZIT DÜŞÜ- BEYAZIT'IN DÜŞÜŞÜ

Arredamento Dekorasyon, Mart 1991

Nihayet biraz kafamıza uygun bir dergi çıkmaya başladı. Önceleri Arredamento-Dekorasyon olan bu derginin adı, sonradan Arredamento-Mimarlık'a dönüşecek ve ülkenin kültür, mimarlık çevrelerinde gündem oluşturan bir yayın olacaktır. Derginin "hiperentellektüel"lerden oluşan yayın kurulu toplantılarının keyifli ve kanlı tartışmalara sahne olduğunu ise söylemeye gerek yok. Değerli mimar Turgut Cansever'in meydan için hazırladığı projesini heyecanla savunduğu bir sayıda, ben kendi Beyazıt'ımı anlatıyorum.

Kırk küsur yıl kadar önce Beyazıt'ta doğdum. Bu semtin ve meydanının 1950'lerini, İstanbul'un basit, bugüne göre bayağı küçük sayılabilecek gerçek bir kent olduğu dönemini yaşadım. İlkokula Beyazıt Meydanı'nın düz, ferah, sakın döşemelerinde bilye yuvarlayarak, fıskiyeli mermer havuzunda kâğıttan kayık yüzdürerek, servilerin altında güvercinlere sataşarak, yürüyerek giderdim. Cami tarafında dev çınarlar, onların gölgesinde kahveler vardı. Döşemelere çocuklar daha mı çok dikkat eder bilmem. Ama döşemeler mermer ve granit plaka idi: Cumartesileri, Çemberlitaş, Saraçhane, Beyoğlu sinemalarına ulaşabilmek için ortası delik 2,5 kuruşluk paso biletimi alır, tramvaya binerdim. Tramvay gerçektir tabii. Şimdiki gibi sirk hokkabazı kılığında ve utanç içinde değildi. Tramvayın arkasına pek asılmazdım. Uslu bir çocuktum galiba. Tramvay, Beyazıt havuzunun etrafından turunu atar, yola koyulurdu...

İnsanın özel tarihi ile kentin tarihinin uyum içinde geliştiği tatlı ve gerçek yaşam kesitleri bunlar...

Şimdi yıllar sonra Beyazıt'ı yazarken, Türkiye'nin, İstanbul'un hafızası ne denli zayıf diye düşünüyorum. Yıkılmasın diye yapan, okunsun diye yazan birisi olarak bu beni daha çok ürkütüyor. Bir kırk yıl sonraya bizden de hiç bir iz kalmayacak galiba. Değerli “kültür” adamlarımız da dahil, hepimiz çevreye, tarihe ne denli acımasızca davranabiliyoruz. Söyleyin, kim bir yöneticiye (Menderes, İşcan, Dalan, Sözen...) ya da bir plancıya, ünlü- ünsüz bir mimara kentin binyıllar, yüzyıllar boyu eklenerek, tarihsel süreci sindirerek oluşmuş dokusunu, döşemesini, ağacını, (Taksim, Tarlabası, Beyazıt demeden) meydanını, yolunu değiştirebilme hakkını veriyor, hâlâ şaşırıyor ve hâlâ öfkeleniyorum!

Bogos kalfanın inşa ettiği biraz artdeko, biraz neo-klasik, eklektik mimarili bir taş konakta oturuyoruz. Dedem Adliye Nazırı olduğuna göre (imiş, ben yaşamadım o dönemi) işyerine (Bab-ı-âli tabii) yakın, ferah, uyumlu bir ev yeri seçimi. Anneannem hayatta, neredeyse yüz yaşında bir Gürcü kızı... Ev Marmara denizine bakıyor. Beyazıt- Marmara denizi arasındaki gökyüzünde çaylaklar, leylekler. Kırmızı giydirmiyorlar bize bahçeye çıkarken, çaylak kapar diye. Ekolojiden söz yok, kavram belki vardı ama bizim buralara henüz ulaşmamış o sıralar. Martılarla çaylakların bir savaşı cereyan ediyor gökyüzünde (Martılar ki biraz pislik yerler, bu aralar İstanbul'u çok seviyorlar). Ve martılar kazanıyor bölge savaşını, çaylaklar gidiyor. O günlerde Kapalıçarşı'da “büyük yangın” oluyor. Seyretmeye gidiyoruz anneanne ile ne akılsa... Öyle korkuyorum ki, gece uykularım kaçıyor, Gürcüce okunup üfleniyorum: “dradikedani hambelika tiyayka...” Başka bir ekolojik felaket, başka bir yangın - İstanbul istimlakleri tüm hızıyla sürüyor o sıralar. Sarı greyderler, sonradan Bizans Sarayı'nın kalıntıları olduğunu öğreneceğim koca yuvarlak mermer kolonları önlerine katmış, Aksaray'a doğru yokuş aşağı sürüklüyor. Artık dedemin faytonunun, babamın Fiat 924'ünün dönemi bitmiştir. Chevrolet'ler gelecek Türkiye'ye. Yollar, meydanlar onlara hazırlanıyor!

Dünyanın hiçbir kentinde her şey bu denli kolay değiştirilemez. Kentin ortak tarihini, bilincini, kimliğini oluşturan fiziksel-sosyal çekirdek tarihin malıdır. Ticaret, vilayet, belediye, adliye, üniversite, hastane, gar, liman, sanayi, turizm hepsi bir arada bir işgal kuvvetinden çok fazla tahribat yapabilirler kentin bu kırılğan çekirdeğine. Bugün, Beyazıt'ın, Süleymaniye'nin arka sokakları XIX. yüzyıl Londra'sına rahmet okutacak kadar köhnemiş, sömürülmüş durumdadır. Ortalama yöneticinin, plancının elinden gelebilen tek çözüm ise, “yıkma, beton setler yapmak, beton parke kaplamak, beton direkler dikmek, eskiye öykünen kahvehaneler önermek”tir. Kültür tarihinde seçkin yerini almış mimarlar, plancılar, buralar için düşüncesizce açılmış yarışmaların jüri üyesi hocalar da bence bu yıkımın sorumluluğunu paylaşmaktadırlar. Beyazıt için iki defa büyük çapta açılan konkurların hiçbirinde, bu meydanın tarihsel izlerini arayıp, bulup değerlendiren bir projeye rastlanmamıştır. Bu büyük mimarlar, sonra “projem uygulanmadı” diye yakınır bir de...

Bizim Beyazıt'taki evin bir bahçıvanı vardı.

Ya bu adam çok iri biriydi ya da ben çok küçüktüm. Her neyse, bu adam kendine “müdür” derdi. Aslında kendisi, Park Bahçeler Müdürlüğü'nde alelade bir kadrodan bir bahçıvan. Beyazıt Meydanı'ndaki park kesiminden sorumlu bir kişi. Adamın bizim bahçeye her gelişi benim

için bir bayram günüydü. Çapa, kazma, kürek, sulama kovası, hortumu ortalığa çıkar. Ben de müdürün peşindeyim tabii bütün gün. Bir gün yok oldu müdür. İntihar etmiş! Eliyle, emeğiyle yıllarca yetiştirip baktığı Beyazıt Parkı'nın, ağaçların istimlakler sırasında dozerlerle yok edilmesine dayanamayıp kezzap içerek intihar etmiş...

Bir lanetlenme olsa gerek ki, o gün bugün Beyazıt Meydanı toparlanamadı... Birkaç yıl sonra yeşilin, havuzun, granitin yerini alan betonların üzerinde gençler bir başka değişim, dönüşüm için haykırdılar, kanlarını döktüler. Önce tanklar, askerler, on yıl sonra da polis panzerleri, fruko'lar geldi... Sonra çekçek arabaları, bitpazarı, arabesk geldi, sonra Romenler, Polonyalılar, yaşamak için bir şans arayan binlercesi... Bu toplumsal dönüşüm sürecinde ben de yetişkin oldum. Lise, 1968, Akademi, Paris derken; mimar, plancı, araştırmacı oldum... Kentleri okumaya, tarihi, toplumu, kültürü, çevreyi, yeşili tartışmaya, anlamaya, anlatmaya başladım... Bizans, Osmanlı, Modernizm, Postmodernizm, Realizm, Nostalji, Gülersoy, Zerdüşt, Cansever, Dalan, Sözen... Kentleşme, köyleşme, modernleşme, taşralaşma, arabesk, minibüs, işporta, göçmenler... Bunları gördüm, tartıştım.

Sonuçta, ağaçları yetiştiren bahçıvan, ağaçları kesen yönetici, kalem oynatarak kentsel çevreyi biçimleyen mimar, toplumsal değişim için kanını veren üniversite öğrencisi, simit satan baba, ona yer tahsis eden belediye başkanı, kendini satan Doğu Avrupalı turist... Hangisi Beyazıt Meydanı'nı, nasıl algıladı, dönüştürdü bilemiyorum. Ama tüm bunların yanı sıra hepimizin bildiği, gördüğü, yaşadığı bir şey var: Kentlerin yazgısını denetleyemiyoruz. Kentlerimiz ve tarihimiz kendi özerk dinamiği ile kopup gidiyor bizden. Kimliğimizi de birlikte yok ederek.